

Suomalais-ugrilaisia aikasuhteita

Verbiprosessi on kahdessa mielessä sidoksissa aikaan: se kuuluu aikaan ja siihen kuluu aikaa. Jälkimmäinen ominaisuus liittyy aspektikäsitteeseen; ajankäytön kannalta prosessi on päättynyt tai päättymätön ja sisältää monenlaisia kvalitatiivisia vaihteluita. Lokaalista ajankäsitettä taas hallitsee tempuksen kategoria. Tempus voidaan käsittää absoluuttisesti, jolloin sen ilmenemismuodot paikoittuvat menneeseen, nykyiseen tai tulevaan aikaan eli — kuten useimmissa suomalais-ugrilaisissa kielissä on asian laita — menneeseen tai menemättömään ajankohtaan. Aikasidonnaisuus voidaan tietysti myös häivyttää, jolloin verbi-ilmaus on abstraktinen, vaikka absoluuttinen. Eräiden käsitysten mukaan aika-akselille sijoittumisen määrää itse asiassa ilmaistu tai ilmaisematon ajanmääräite — tempustunnuksella on toissijainen rooli. (Anderson 1973, 41.)

Verbi-ilmausta voidaan tarkastella myös suhteellisen, relatiivisen ajan näkökulmasta, jolloin absoluuttista kolmijakoa vastaa sijoittuminen aikaisempaan, samanaikaiseen tai myöhäisempään aikasuhteeseen. Karkeasti yleistäen voidaan sanoa, että verbin finiittimuodot ilmaisevat absoluuttista aikaa, infiniittimuodot taas relatiivista aikaa. Erikoisasemassa ovat verbin liittotempukset, niissä kun absoluuttinen ja relatiivinen näkökohta on saatettu rinnakkais- tai vastakkaisuhteeseen.

Absoluuttista aikaa heijastavat verbinvartaloon liittyvät tunnuksot, joita suomessa ovat menneen ajan tunnus I, ja historiallisesti myös preesensissä esiintyvät PA ja K. Etäsukukielistä mordva ja mari tuntevat oheisena ja obinugrilaiset kielet yksinomaisena myös S-preteritin. Ensi näkemältä vaikuttaa siltä, että vastakohtana varsin yhtenäiselle deklinaatiosysteemille suomalais-ugrilainen verbintaivutus on hajanaisista ja muotoutumatonta. Tosiasiassa kuitenkin samat tempustunnuksot sukeltautuvat esiin eri kielissä, vaikka preesens- ja preteritisuhteet voivatkin mennä ristiin. Malliesimerkkinä on mordva, jossa I on preesensin tunnus 3. persoonassa, mutta preteritin tunnus 1. ja 2. persoonassa: *erī* 'hän elää', *erīn* 'minä elin', *erif* 'sinä elit' ~ *eras* 'hän eli' (Mosin — Bajuskin 1983, 20, 67). Tämähän osaltaan tukee ajanmääräitteen ensi-

sijaisuutta tempustunnukseen verrattuna: verbin tunnus ei määrää ajan-kohtaa, vaan ajankohta alistaa tunnuksen.

Relatiivinen ajanilmaisuus on ennen muuta partisiippien varassa. Suomessa partisiipin preesensin tunnus PA kuuluu samanaikaiseen, partisiipin perfektin tunnukset NUT ja TTU aikaisempaan suhteeseen. Aikaisempaan suhteeseen viittaa myös agenttipartisiipin johdinsuffiksi MA. Mainittu MA onkin suomalais-ugrilaisessa kielikunnassa kaikkein laajaleikkisin, nimenomaan varhaisempaan aिकासuhteeseen viittaava infiniittimuodon tunnus. Se tavataan tässä funktiossa kautta koko kielikunnan unkaria lukuun ottamatta.

Relatiivista aikaa voidaan ilmaista myös infiniittimuotoihin liittyvien sijapäätteiden avulla, jolloin olosijamuoto edustaa samanaikaisuutta, erosijamuoto aikaisempaa ja tulosijamuoto myöhäisempää suhdetta. Suomen infiniitit, joista enemmistö on tunnettavasti paikallissijamuotoisia, edustavat tätä systeemiä, vaikka järjestelmä ei suinkaan ole aukoton.

Suomen kieli on aिकासuhteiden tarkkaamisen kannalta kiitollinen kieli, koska siinä funktiot ja ilmaisukeinot pitkälti vastaavat toisiaan. Suomi on tässäkin suhteessa läpinäkyvä: määrämuoto vasta määräfunktiota, useimmiten selitettävällä tavalla. Partisiipit ovat tosin erikoisasemassa. Adjektiivifunktioina ne esiintyvät attribuutteina, nominipredikaatteina ja predikaatin komplementteina ja voivat saada kaikkia nominin sijapäätteitä. Sellainen muoto kuin esim. *kokeneena* näyttää paradoksaaliselta, koska se tunnuksen perusteella viittaa aikaisempaan, mutta sijapäätteen nojalla samanaikaiseen suhteeseen. Siinä on vain kyse eri predikaatiokerrostmista, joista ylempi määrää funktion. Sen sijaan *tultua* edustaa samaa — aikaisempaa — predikaatiota sekä tunnuksen että sijapäätteen osalta.

Syntaksin kannalta relatiivinen aिकासuhde tulee relevantiksi tapauksissa, joissa finiitti- ja infiniittimuoto saatetaan toistensa yhteyteen, ts. verbien liittotempuksissa ja eritasoisissa nominaalirakenteissa. Näin syntyvästä suhteesta voidaan käyttää nimitystä *taksis*, jonka Roman Jakobson määrittelee seuraavasti: ”— — taxis characterizes the narrated event in relation to another narrated event and without reference to the speech event.” (Jacobson 1971, 135.)

Suomessa liittotempuksiksi katsotaan *olla*-verbikopulan ja partisiippien muodostamat liitot, jotka perustuvat nomini(adjektiiv)i-predikaatioon. Pintastruktuuriltaan rakenne on statiivinen; alempi predikaatio edustaa joko jatkuvaa, päättymätöntä (partisiipin preesens) tai aikaisempaa, päättynyttä suhdetta: *Hän on kaikkea kokeileva — Hän on kaiken kokeillut*. Mikäli tilanteita katsotaan puhujan näkökulmasta, kyse on nominaalilauseista, joissa nominipredikaatin osassa on parti-

siippikonstruktio, mutta jos ilmauksissa vallitsee taksissuhde, *on kokeileva* ja *on kokeillut* ovat liittotempusmuotoja. Sanajärjestyksen kannalta objektin siirtokoe ratkaisee asian: *on kokeiltava kaikkea* ja *on kokeillut kaiken* edustavat yksiselitteisesti taksissuhdetta. Syntaktisena rakenteena *olla* + partisiipin preesens edustaa myöhäisempää eikä samanaikaista suhdetta, vaikka kyseessä olisi statiivinenkin verbi: *On oleva tunnusmerkkejä auringossa ja kuussa*, jolloin ilmaus on kokonaisuutena siirretty myöhäisempään ajankohtaan. Suomen kielessä on myös verbiliittoja, joissa aikasuhte ilmenee verbin infiniittimuotoon liittyvän sijapäätteen avulla: *Hän on puhumassa puhelimeen* (samanaikainen); *Tulee olemaan tunnusmerkkejä* (myöhäisempi). Erikoisesti on huomattava eräiden savolaismurteiden liittotempukset, joissa predikaatio perustuu lokaaliseen komplementtisuhteeseen: — *Voe tokkiisa vanahoo miestä ku on pistännä ihtensä pieneen paekkaan*. (Vrt. Latvala 1899.)

Itämerensuomalaisten kielten ja saamen liittotempussysteemiä leimaa eräänlainen stereotyyppinen järjestelmällisyys, joka lähentää sitä indoeurooppalaisten kielten rakenteisiin (Fromm 1982, 272). Silti sitä voi pitää omapohjaisena (vrt. Korhonen 1973). Suomen yleiskielen liittotempusmuodot perustuvat predikatiivisuhteeseen kuten partisiipin numeruskongruenssikin osoittaa: *hän on tullut* — *he ovat tulleet*. Puhekielinen *he on tulleet* osoittaa, että juuri partisiippi on numerusinformaation kannalta tärkeä. Murteissa, kuten edellä on ollut puhetta, esiintyy myös predikatiiviadverbiaalisuhteeseen pohjautuvaa systeemiä. Keskisissä suomalais-ugrilaisissa kielissä partisiippi- tai yleensäkin nominaalimuodot eivät ole eriytyneet yhtä selvästi kuin kielikunnan länsilaidoilla. Liittomuodot eivät ole symmetrisiä ja niiden syntaktinen perusta on hämärtyvässä. Unkarin systeemi on liukunut vielä kauemmaksi. Kuitenkin absoluuttisen ja relatiivisen aikasuhteen ilmaisemisessa on selvää periaatteellista yhtäläisyyttä, kuten oheinen — tarkoituksellisesti varsin summittainen — taulukko osoittaa.

Relatiivisen ajan ilmaisukeinoissa on tärkein osuus partisiippimuodoilla, siis muodoilla, joissa aikasuhte on pääteltävissä johdinsuffiksista. Suhde voi olla joko jatkuva tai aikaisempi — samanaikaisuus tulee kuvaan vasta taksiksen myötä. Myöhäisemmän aikasuhteen johdinsuffiksia ei ole, mutta kuten edellä huomautin, taksiskonstruktio kokonaisuutena voi viedä prosessin suhteellisesti myöhäisempään ajankohtaan. Jatkuvaa prosessia ilmaisevaa muotoa sopii nimittää partisiipin preesensiksi, aikaisempaa ilmaisevaa partisiipin perfektiksi. Toinen asia on, ettei tämä jaotus ollenkaan sovi kaikkiin kyseessä oleviin kieliin. Suomen kielen näkökulmasta olisi esim. marin muodot ryhmiteltävä aktiivi—passiivi eikä preesens—perfekti -vastakohtaisuuden pohjalta (Alhoniemi 1985); obinugrilaisissa kielissä ei aktiivi—passiivi -suh-

Taulukko. Aikasuhteen ilmaiseminen eri suomalais-ugrilaisissa kielissä. Pystysuora viiva erottaa aktiivi- ja passiivimerkitykset toisistaan. Suluissa olevat suffiksit esiintyvät harvinaisina tai erikoisfunktioissa (kuten esim. suomen agenttipartisiipin MA). Taivutuspäätteistä kehittyneet tunnukset on kursivoitu. Mordvan 2. menneen ajan tunnus on erikois-asemassa, sillä se ei edusta sen paremmin sija- kuin johdinsuffiksiakaan, vaan on muistona verbinmuotoon sulautuneesta *ul'ems*-apuverbistä (Mosin — Bajuškin 1983, 68).

Kieli	Menemätön		Mennyt		Päättymätön	Neutraali	Päättynyt
	1.	2.	1.	2.			
suomi	K, PA, Ø		I		PA Te + <i>n/ssA</i>	MA + <i>ttA</i>	NUT TTU (MA) TTU + <i>TA</i>
saame	P, Ø		I		e ~ o <i>Vgen</i>	<i>Vab</i>	m
mordva	I, Ø		I, š [l']		I	š m <i>n, Te</i>	ž vt, <i>n</i> (M)
mari	Ø		I, š <i>n</i>				
udmurt	ško, Ø		I m s				m
komi	Ø		I m s				m
mansi	g ne		s m ne (P)				m
hanti	Ø t		s m t, ne				m
unkari	s, v, Ø		Ø tt ~ t Ó				tt ~ t

teellakaan ole merkitystä. Mielenkiintoisinta on, että nimenomaan M-verbaalinomini saattaa miltei kaikissa kielissä (poikkeuksena vain unkarin) esiintyä partisiipin perfektinä, useimmiten passiivisena, mikä yhdistää suomen agenttipartisiipin kieliperheen muiden jäsenten vastaaviin muotoihin.

Kuten taulukosta näkyy, eräissä tapauksissa absoluuttisen ja relatiivisen ajan ilmaisimet käyvät yksiin. Odottaa sopii, että jatkuva suhde luontuu menemättömään, aikaisempi suhde taas menneeseen aikaan. Suomessa ja mordvassa partisiipin preesens esiintyy menemättömän ajan kolmannen persoonan muotona: *elää* < *elävi* < **eläβä* ~ *eri* << **eläjä*. Mordvan 3. persoonan ”menemätön” I edustaakin 1. ja 2. persoonassa mennyttä aikaa, ja suomessahan JA-aineeseen pohjautuva johdin on kauttaaltaan preteritin tunnuksena. Aikaisemman tai neutraalin suhteen sibilanteja, siis eräänlaisia partisiipin perfektin tunnuk-
sia, taas on löydettävissä marin toisesta konjugaatiosta ja mordvan preteritin 3. persoonasta. Hantin 2. preesens perustuu partisiipin preesensiin, ja myös mansissa on vastaavanlainen konstruktio. Yleisimmän partisiipin perfektinä esiintyvän verbaalinominin eli M-suffiksin osuudesta menneen ajan tunnuksena on ollut jo puhetta.

Taksissuhteessa partisiipin perfektille on langennut pääverbin ja relatiivisen ajannäyttäjän osuus. On kuitenkin olemassa esimerkkejä siitä, että pintastruktuuri on konstruktiossa hämärtynyt ja relatiivinen tunnus on noussut absoluuttisen ajan ilmaisimeksi. Useissa kielissä tämä on johtanut siihen, että imperfekti on haipunut systeemissä taka-

alalle tai kokonaan kadonnut (Anderson 1973). Indoeurooppalaisella taholla näin on käynyt esimerkiksi saksan kielessä, missä asianomainen konstruktio on kokonaisuutena siirtynyt menneisyyteen kuten suomen liittopreesens tulevaisuuteen. Menneisyyteen siirtymisestä kelpaa itse asiassa esimerkiksi myös suomen kielteinen imperfekti: *en tullut*, missä ainoa menneeseen aikaan viittaava (relatiivinen) morfeemi on partisiipin perfektin tunnus.

Taulukosta ilmenee, että keskisillä suomalais-ugrilaisilla kielillä on kaksi menneen ajan tempusta, obinugrilaisilla kaksi menemättömän ajankin ilmaisukeinoja. Lisäksi kuva on varsin yhtenäinen: permiläisten ja obinugrilaisien kielten toinen preteriti, jota myös narratiiviksi kutsutaan, perustuu samalle, myös partisiipin perfektin funktiossa tavattavalle verbaalinominille. Marin kielen konstruktio pohjautuu periaatteellisesti toisenlaiseen ratkaisuun, mistä edempänä tulee puhe, ja mordvan muodon koostumuksesta oli jo puhetta. Erikoisasemassa on unkarin: siellä kuten saksan kielessä partisiipin perfektiin perustuva ”toinen” preteriti on käytännössä vallannut koko menneisyyden alueeseen. Myös ensimmäisessä preteritissä näkyy partisiipin perfektin morfeemeja (mordva, mari), mutta silloin linja partisiipista tempukseen on suora; toiseen preteritiin on päädytty kiertoteitä, verbiliiton välityksellä. Kyseiset konstruktiot eivät silti ole mitään liittotempuksia, vaikka *olla*-verbikopulan jäljet saattavat vielä olla niissä ounasteltavissa (huom. mordva). Asianomaiset kielet ovat lisäksi sellaisia, joissa kopula jää predikatiivisessa suhteessa määrätapauksissa tarpeettomaksi, nimenomaan tavallisimman, preesensin yksikön kolmatta persoonaa edustavan muodon osalta, esim. udmurt *veram* ’er sagte’ (Wichmann—Fuchs 1954, 153). Tämä on edistänyt relatiivisen tunnuksen siirtymistä absoluuttiseen funktioon, samoin kuin se tosiasia, että kyseisissä kielissä kopula on esiintyessäänkin sijoittunut nominaalimuodon jälkeen eikä sen edelle kuten itämerensuomessa ja saamessa. Absoluuttisen ja relatiivisen ajanilmaisun ero ei ole aina distinktiivinen, vrt. udmurtin monikon 1. persoonan muotojen saksankielisiä käännöksiä edellä mainitussa Fokos-Fuchsin kieliopissa: *goštil'lam* ’wir schreiben’, *peral'lam* ’wir haben gekocht’ (Wichmann — Fuchs, *ibidem*). ”Suhteellisuustajun” katoaminen on eri kielissä eriasteista; obinugrilaiset kielet ovat esimerkeistä päätellen tässä suhteessa jäljempänä permiläis-kielistä, ja kehitys johtaa edelleen unkarin täysin neutraaliin edustukseen.

Finnisch-ugrische Forschungenin niteessä XVII on Anton Klemm kiinnittänyt huomiota edellä mainittuun kehitykseen. Hänen mukaansa suomalais-ugrilaisien kielten partisiipit edustavat joko *nomen agentis* tai *nomen acti* -tyyppejä, usein kumpaakin samalla kertaa. Esimerkkei-

nä hän mainitsee suomen ja mordvan preesensin kolmannen persoonan, unkarin preteritin ja usean kielen M-johdokset (Klemm 1925, 273—276). Hänen käsitystään vastaa pohjoishantin edustus: Károly Rédei kääntää toisen, *t*-partisiipin preesensiin perustuvan ”menemättömän” muodon *mennä*-verbistä ’minun menemiseni’ (*mąntem*) ja *M*-partisiipin perfektiin perustuvan toisen preteritin ’minun menneenä olemiseni’ (*mąnmem*) myöhempien ’menen’ ja ’menin’ -funktioiden ohella (Rédei 1965, 74). Käännökset edustavat statiivisia tilanilmauksia, nomineita, joihin nominille ominainen possessiivisuffiksi persoonatunnukseksi liittyy. Syntyperäinen mansin kielen puhuja E. I. Rombandejeva esittää kielipissaan täydelliset paradigmat sekä ”toiselle” *ne*-preesensille että ”toiselle” *m*-preteritille (Rombandejeva 1973, 137, 147).

Permiläiskielten *M*-paradigma edustaa selvästi konkretisoitunutta, etenevää, aktivoitunutta kerrontaa: deverbaalinen nomini on verbiytynyt, kuten osoittaa udmurtinkielinen passus: odig murt *pe minem* val ut’*t*’šanj no *juromem* ’eräs udmurtalainen poika meni etsimään hevosta ja eksyi’ (Wichmann — Fuchs, 1954, 23). Vastakohtaisuus ensimmäiseen *I*-preteritiin ei olekaan temporaalinen vaan modaalinen: asiat esitetään epäsuorasti, kuulopuheelta.

Suomen kieli on ainoa, josta voi hahmotella symmetrisen suhteellisuuskuvion: *TA/TE*-infinitiivit saavat sijapäätteitä, jotka soveltuvat samanaikaisuuden, aikaisemmuuden tai myöhemmyyden lokeroihin. Sarjaan kuuluu lisäksi passiivinen partisiipin perfektin vanha erosijamuoto separatiivi, jonka passiivisuus ei ole ilmaisun kannalta millään tavalla relevantti: Kevään *tullessa* ~ *tullen* muuttolinnut palaavat (samanaikainen suhde); Kevään *tultua* muuttolinnut palaavat (aikaisempi suhde); Linnut odottavat kevättä *muuttaakseen* Pohjolaan (myöhäisempi suhde). Viimeisin, finaalirakennetta edustava esimerkki, on pikemmin modaalinen kuin temporaalinen. Se ilmaisee itse asiassa tarkoitusta eikä aikaa, mutta tarkoitus useimmiten kuuluu myöhempään aikaan kuin puhujan lähtökohta. Poikkeuksiakin on, esim. Syömme *eläksemme*, missä suhde on lähinnä samanaikainen. Huomattakoon, että olen jättänyt pois taulukosta ja tarkastelusta ne *MA*-infinitiivit ja partisiippiesiintymät, jotka noudattavat verbistä suoraan riippuvan nominin taivutuskaavaa.

Mordvan ja marin *M*-infinitiivit käyttäytyvät suomen kielen kannalta epäloogisesti. Mordvan kyseinen infiniitti esiintyy nominatiivi-, ablatiivi-, elatiivi- ja illatiivimuotoisena, mutta sijojen aikasuhteesta näytävät aivan sekaantuneen, niin että esim. nominatiivi, illatiivi ja ablatiivi voivat liittyä samoihin verbeihin (Tikkanen 1977, 37—43, 57—60). Marin kielessä on kaksi *M*-verbaalinominiin perustuvaa gerun-

dia, jotka molemmat sisältävät marin kahden tulosijan, latiivin ja illatiivin aineksia, mutta *meke* edustaa aikaisempaa ja *meške* myöhäisempää suhdetta (Alhoniemi 1985, 146). Samanaikaista suhdetta ilmaisemaan on kehittynyt sekundaarisuffiksi, jossa odotettavan suomalais-ugrilaisen olosijapäätteen paikalla esiintyy modaalinen *la*. Sama epä määräisyys ilmenee permiläisissä kielissä, missä mahdolliset paikallissijasuffiksit ovat verbaalinomineissa ja adverbeissa nivoutuneet erilaisten johdinaisten liepeisiin. Lisäksi kaikissa mainituissa kielissä tuottaa vaikeuksia pitää erillään verbaalinominit tavallisista deverbaalisista nomineista. Ero ei niissä ole relevantti kuten suomessa.

Infinitiivigerundit voivat kuitenkin edustaa muitakin kuin lokaalisia argumentteja. Suomessa tähän ryhmään kuuluvat marginaalisijamuodot *Te + n* ja *mA + ttA*, saamen ja marin kielessä verbinvartalon genetiivi ja karitiivi, edellä mainittujen sukulaismuodot. Ne edustavat vastapoleja: *N*-sija positiivista, *TT*-sija negatiivista. Negatiivisesta *TTA*-gerundista näkyy merkkejä myös muissa kielissä, niissä joissa genetiivi on sijana tuntematon: udmurt *todjtek* 'tietämättä'; ponem *ukšoε no tirmjnte* 'pani rahansa, mutta se ei riittänyt' (Wichmann—Fuchs 1954, 162—163).

Suomen 2. infiniitviin instruktiivi kuuluu relatiivisen samanaikaisuuden ryhmään: Karhu nousi *haukotellen*; Ei kukko *käskien* laula. Sen sijaan 3. infiniitviin abessiivi on aikasuhteiltaan neutraali, ts. se voi viitata sekä samanaikaisuuteen että varhaisempaan suhteeseen: Vieraat tulivat *kutsumatta* ja *koputtamatta*. Marin kielessä kumpikin vastaava sijamuoto on aikasuhteen puolesta sitoutumaton: Oksa *muren toleš ta šušken* kaja 'Raha laulaen tulee ja viheltäen menee'; *Murəde toleš* 'Laulamatta tulee'; *Užaləde toleš terkəže* 'Myyttä (mitään) palaa kotiin-sa'. Nimenomaan *n*-muodot ovat marin kielessä usein vain konnektiiveja tai affektiivisia konverbeja: *Malen kəfelət* 'He nukkuvat ja nousevat jalkeille'.

Marin kielen suhteet tekee erityisen mielenkiintoisiksi se, että ne tarjoavat ainoan esimerkin sijapäätteen muodon kehittymisestä absoluuttiseksi tempukseksi. Käytössä ei kuitenkaan ole aikaisempaa suhdetta osoittava erosijamuoto, kuten odottaa sopisi (Anderson 1973, 28) — tämän sijan suhteen mari onkin heikoilla, sillä nominiparadigmassa on ollut tyytyminen sekundaarikonstruktioon. Sen sijaan toisen preteritin pohjaksi ovat tulleet aikasuhteen kannalta neutraalit "modaaliset" sijamuodot, jotka tempusmuodoiksi muututtuaan eriytyvät kuitenkin edustamaan varhaisempaa aikasuhdetta. Marin muodoista on vainuttavissa *ulam*-kopulan jäänteitä — eräissä murteissa apuverbi jopa tuodaan näkösalille, mutta yksikön kolmanteen persoonaan kopula ei ole koskaan voinut kuulua siitä yksinkertaisesta syystä, ettei kopulalla asi-

anomaista persoonamuotoa ole olemassakaan. (*Olla*-verbille se on kehitelty, mutta on kansanrunousteksteissä tuntematon.) Länsimari on edustuksessaan johdonmukainen: *n*-preteriti kuuluu myönteiseen, *Te*-preteriti kielteiseen taivutukseen: *tolən* 'hän tuli', *tolte* 'hän ei tullut'. Itämarissa kielteinen toinen preteriti rakentuu kieltoverbin varaan (vrt. Alhoniemi 1985, 110—, 118—).

Ilmeisesti ajan eriytyminen — sekä absoluuttisesti että relatiivisesti ajatellen — on suomessa ja saamessa periaatteellisesti toisenlainen kuin kielikunnassa muualla. Tämähän näkyy myös paikallissijamuotoisten infinitiivien ja gerundien jakaumasta: suomessa se on johdonmukaista, muualla varsin summittaista. Muiden suhteita ei voi tutkia suomesta käsin.

Yksi yhteinen piirre kuitenkin sattuu silmiin: suomalais-ugrilaisissa kielissä vallitsee nominien ylivalta verbiin verraten. Verbistä on tehtävä nomini, jotta se voisi saada persoonapäätteet, jotka periaatteellisesti liittyvät vain nomineihin — nehän ovat persoonapronominien suffiksaaleja esiintymiä. Joissakin tapauksissa, kuten suomen presensin yksikön 1. ja 2. persoonassa, verbien aktivoituminen voi tapahtua ilman johdinsuffiksia apua. Marin ja saamen gerundimuodoissa taas nomineille ominaiset sijapäätteet liittyvät suoraan verbinvartaloon. Yleensä kuitenkin välttämiseksi tarvitaan deverbaalinen nominisuffiksi, esim. suomen presensissä PA ja K, preteritissä I. Mainittakoon, että Irene Sebestyén ja Ago Künnap ovat todenneet samojedikielistä vastaavan tilanteen (Sebestyén 1970; Künnap 1978). Voisi ehkä kehitellä ajatusta, että vastakohtana jotenkin maskuliinisille indoeurooppalaisille kielille uralilaisissa kielissä on selvä matriarkalaisuuden leima! Verbit tosin liikuttelevat nomineja, mutta nomininit edustavat kaiken alkuun panevaa voimaa.

KIRJALLISUUS

- ALHONIEMI, ALHO 1985: *Marin kielioppi*. Helsinki.
 ANDERSON, JOHN 1973: *An Essay Concerning Aspect*. The Hague.
 FROMM, HANS 1982: *Finnische Grammatik*. Heidelberg.
 JACOBSON, ROMAN 1957/1971: Shifters, verbal categories, and the Russian verb. *Selected writings 2: Word and language*. The Hague — Paris.
 KLEMM, ANTON 1925: Zur geschichte der sog. Tempora in den finnisch-ugrischen sprachen. FUF XVII: 265—279. Helsinki.
 KORHONEN, MIKKO 1973: Zur Geschichte des negativen Präteritums und Perfekts in Ostseefinnischen und Lappischen. *Commentationes Fenno-Ugricae* in honorem Erkki Itkonen sexagenarii die XXVI mensis Aprilis Anno MCMLXXIII. SUST 150. Helsinki.
 KÜNNAP, AGO 1978: *System und Ursprung der kamassischen Flexionsuffixe. II. Verbalflexion und Verbalnomina*. SUST 164. Helsinki.

- LATVALA, SALU 1899: *Lauseopillisia muistinpanoja Pohjois-Savon murteesta*. Suomi III 17. Helsinki.
- MOSIN, M.V. — BAJUŠKIN, N.S. 1983: *Ersämordvan oppikirja*. Helsinki.
- RÉDEI, KÁROLY 1965: *Northern Ostyak Chrestomathy*. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series. Vol. 47. The Hague.
- ROMBANDEJEVA, E. I. 1973: *Mansijskij (vogulskij) jazyk*. Akademia nauk SSSR. Moskova.
- TIKKANEN, HELI 1977: *Ersämordvan infinitiivin käytöstä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- SEBESTYÉN-NÉMETH, IRENE 1970: *Zur juraksamojedischen Konjugation*. FUF 83. Helsinki.
- WICHMANN, YRJÖ — FUCHS, D. R. 1954: *Wotjakische Chrestomathie*. Anhang: Grammatikalischer Abriss von D.R. Fuchs. Zweite, ergänzte Auflage. Helsinki.

EEVA KANGASMAA-MINN: *Time and taxis in Finno-Ugric*

Syntactically, a verb is always related to a conception of time: it belongs to a certain phase of time and it covers a certain passage of time. The former property is expressed by tense, the latter by aspect. It is to be noted that neither tense nor aspect is necessarily represented by morphological categories, but notwithstanding they exist by force of syntactic constructions or pragmatic considerations. Absolute time is divided into past, present and future or — as in most of the Finno-Ugric languages — into past and non-past. The verb may also be observed from a relative angle, which results in a simultaneous, anterior or posterior relation. Thus the verb process may show itself as progressive, retrospective or prospective when related to another process or a certain point of time. Generally it may be said that the finite verb forms pertain to absolute time, the infinite forms to relative time. The allied forms have a special position: they represent the combination of an absolute and a relative point of view.

The absolute time conception is reflected by the tense morphemes added to the verb stem, in Finnish by the past tense morpheme I and, historically, by the present tense markers PA and K. Mordvin and Mari have in addition a past tense marker S, which is the only past tense marker in the Ob-Ugric languages. At first glance the Finno-Ugric conjugation system seems to present a varied and haphazard picture, but in reality identical markers are employed by the different languages. The functions, however, may vary between languages and even within a language, so that e.g. the Balto-Finnic suffix of the preterite I occurs as a past tense marker also in Mordvin, by only in the 1. and 2. persons, having the function of a non-past indicator in the 3. person.

Relative time is expressed especially by the participles. In Finnish the present participle in PA indicates a simultaneous process, whereas the perfect participles in NUT and TTU refer to an anterior event. Moreover, there exists a so-called agent participle construction which likewise reveals a retrospective point of view. The suffix of this retrospective participle M is found in a similar function throughout the language family, except in Hungarian. The infinitives may also indicate relative time by means of the case endings added to them, so that the static local cases refer to simultaneous, the dynamic cases to anterior or posterior processes. This principle is best demonstrated by the Finnish infinitives, although even there are gaps in the system.

In the participles, relative consideration are indicated by the markers. Infinitive markers are void in this respect and therefore they are ruled by case suffixes. These two types of time indicators may coincide, since the participles have a complete nominal declension. A form such as Finnish *kokeneena* seems paradoxical: by means of the perfect participle marker it indicates an anterior circumstance, but the static local essive case ending places it in a simultaneous relation. In this form there exist two successive predications, the upper predication dominating the lower one.

The interactions between absolute and relative time expressions are demonstrated in cases where a finite verb form occurs together with an infinite form, that is in the combined tense forms and in certain other constructions. This relation may be called *taxis*, evaluated as follows by Roman Jakobson: "— — *taxis* characterizes the narrated event in relation to another narrated event and without reference to the speech event."

The combined tense forms in Finnish are based on a predicative relation, a perfect participle (or present participle) representing the predication and the copula giving the information pertaining to mode, tense and person: *Hän on tullut* 'He has arrived'; *Hän oli tuleva* 'He was to arrive'. In certain Savo dialects the *taxis* is expressed with the help of a local case ending: *Se on tullunna* 'He has come', i.e. 'He is the condition of having come', where the participle occurs syntactically as a verb dependant, to so-called predicative adverbial, instead of taking the function of the nominal predicate.

The system of the combined tenses in the Balto-Finnic and Lappic languages bears a strong resemblance to the neighbouring Germanic conjugations. The development may, however, be independent. In the Balto-Finnic it is the syntactic position of the copula—verb 'to be' which dominates the expressions. Moreover, it is to be remembered that the Finno-Ugric languages have no counterpart of the Indo-European 'habeo', and therefore the systems subsist on different functional bases.

The other Finno-Ugric languages present a more or less ambiguous picture. The participles and the nominal verb forms in general are not specified to the same extent as in Balto-Finnic. The combined forms are not symmetrical and their syntactic basis is diffuse. In Hungarian the system has grown even more diversified.

The table on page 20 shows the interactions between absolute and relative time in the various Finno-Ugric languages. As will be seen, sometimes the markers of these two systems coincide. Usually the simultaneous relation is used to express the non-past, the anterior relation the past absolute tense. In these combined forms the perfect participle take the position of the main verb and occurs as a time indicator. Since the auxiliary plays a secondary role, the surface structure of the construction may become diffuse and occasionally is completely levelled out. There are several languages in the world in which the imperfect tense has disappeared and the perfect has taken over the functions of the general preterite. As far as the Finno-Ugric languages are concerned, Mari, together with the Permic and Ob-Ugric languages, has developed a second past based on a construction of 'to be' and an infinite verb form. After the disappearance of the auxiliary or its assimilation with the main verb, the marker of the infinite has become the sole indicator of the past, e.g. Udmurt *veram* 'he said'. In the Ob-Ugric languages there are even secondary present tenses, based on the present participle forms in those languages.

The situation in Mari differs from the other languages mentioned. The Permic and the Ob-Ugric languages base their secondary pasts on the verbal noun in M, which occurs as a past participle and may be called a past tense marker. In Mari the combined tenses are based on the case forms of the verb stem, which are neutral in the matter of time indication. Thus the genitive form *tolan* may be interpreted either as 'he came' or as 'he has come', depending on the situation, and likewise the abessive *tolte* as 'he did not come' or as 'he has not come'.